

Життя і смерть стояли поряд

15 лютого 1989 року Радянський Союз вивів останню колону військ із Афганістану. Участь держави в цьому конфлікті коштувала життя понад чотирнадцяти тисяч наших солдатів і офіцерів, здоров'я десятків тисяч військових.

Будь-які воєнні дії як жорна ламають долі безлічі людей. Це жорстока правда. Значення цієї події 25-літньої давнини важко переоцінити: величезна країна зітхнула з полегшенням, батьки перестали жити під гнітом того, що їхні сини можуть стати жертвами чужої війни. Але якщо для більшості радянських громадян цей день став просто святом звільнення від страху, то для тих, хто відслужив у Афганістані, назавжди залишився частинкою їхньої долі, докорінно перевернув їх уявлення про світ і нерідко зруйнував майбутнє. Серед людей, які знають про Афганістан не з чужих розповідей, — голова Сарненської районної спілки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів) Геннадія РАДЬКО. Напередодні знаменної річниці попросила його поділитися спогадами про ті часи.

- **Геннадію Григоровичу, як потрапили в чужу країну?**

- Досить цікаво, бо призвали в армію восени 1982 року ще до Наказу міністра оборони країни прямо з-під материнського крила. Тож зрозумів, що служитиму за кордоном. Нас була група сарненців, серед яких Анатолій Фесовець, Юрій Фурсович, Микола Велінець, Вадим Леснік-Кищенко, Володимир Тиш-ковець, Юрій Остапчук. В обмеженому контингенті радянських військ опинилися хлопці, які потрапили в ДРА саме після закінчення професійних закладів освіти — нинішніх ВПУ-22 або ДПТНЗ «Сарненський професійний аграрний ліцей». Це юнь, що не мала життєвого досвіду. А тут раптом чужина й жорстока воєнна дійсність у незнайомому ворожому оточенні й екстремальних умовах.

- **Вас готували до тих умов, в які мали потрапити?**

- Спочатку привезли в Слауту, де впродовж місяця не одягали ніякої форми. Коли ж видали, одразу на поїзд і без пересадок у Кушку — найпівденнішу точку Радянського Союзу на кордоні з Афганістаном. Там пройшли місячний курс молодого бійця. Безвусих юнаків переправили в Ашгабат, де розподілили на групи: водії, механіки та командири. В останню потрапили найкремезніші й найсильніші.

- **Якщо місцеве населення мало імунітет, скажімо, до черевного тифу, малярії, гепатиту, то як переносили ці хвороби наші воїни?**

- Вони досить часто їх підхоплювали, незважаючи на те, що робили щеплення. Так, у Кушці один побратим тричі хворів вірусним гепатитом. Та й серед місцевого населення переважала дуже висока смертність. Щоб хоч якось уберегтися від інфекційних недуг, споживали тільки хлоровану та воду з джерела.

- **А як узагалі сприймали вас місцеві жителі?**

- По-різному. Одні нормально, інші - стріляли. Ті, з ким спілкувалися, які проживали в кишлаках, удень у переважній більшості ворожості не виявляли. Тож могли спокійно зайти в якийсь магазин. Дуже часто в гірських кишлаках допомагали людям. Наприклад, на виїзд брали з собою макарони, гречку, сушену картоплю, рис, перловку, адже бачили, в яких умовах живуть корінні мешканці, тож ділилися з ними всім. Хочу зауважити, що вони дуже віддані релігії.

- **Розкажіть щось про побут афганців.**

На той час він був жахливим. Будиночки зводили з глини. Навколо загублених у горах хатинок - суцільна стіна, а за нею - впритул один до одного подвір'я, з'єднані спільними переходами. Жили люди дуже бідно. Заходиш у середину – на підлозі матрац, застелений покривалом, декілька невеликих скринь, де зберігали пожитки, і все. До речі, вони збирали жерстяні консервні банки на смітнику, які використовували для виготовлення сундуків, і робили їх досить вправно й майстерно. Піч для випікання хліба та приготування їжі стояла надворі.

Сам народ дуже гостинний. Зустрічали як найдорожчого гостя: саджали за стіл, пригощали, найбільший шматок паляниці чи м'яса віддавали. А якби захотіли відмовитися, то дуже їх цим образили б. Але вся ця гостинність закінчувалась, шойно залишали помешкання. Як уже казав, на них надзвичайно сильний вплив має Коран. У дітей чи дорослих могло не бути звичайних книжок, але всі читали святу книгу. Навіть якщо йде бій, усе переривається на молитву.

Жінка — як робоча сила для хазяйства. Афганець купував собі дружину, сплативши за неї калім, і міг робити з нею все, що хотів. Вона поралася в хаті й народжувала дітей, причому багато. І що найцікавіше: зима, ми в бушлатах, а їхні діти могли бігати і босоніж, і роздягнуті. Влітку ж спека під 50-60°, пил, бруд, узимку — до мінус 5°, але роза вітрів така, що холоднеча допікала в будь-якому теплому одязі.

- **Стріляли більше вдень чи вночі?**

- По ночах. Це була свого роду партизанська війна. Цікава особливість - кровна помста, якої дотримували досить жорстко. Якщо хтось із місцевих селян помирав із вини радянських військових, то вся його рідня стовідсотково воювала з ними. А якщо гинув від руки душманів, тоді боролися проти тої банди. Одно слово, це їхній стиль життя, традиція, від якої не відступали. Людину вбили, отже вбивця та його родичі теж мають померти. І неважливо хто це зробив, навіть якщо смерть була випадковою. На могилі в'язали зелену стрічку, коли помирали своєю смертю, іншого кольору (чесно кажучи, забув якого) - насильницькою. Біла сповіщала, що помста відбулася.

Саме тому намагалися допомагати місцевому населенню, якомога менше зашкодити йому. Та бували й прикрі випадки. Для прикладу, лежить на дорозі дуже гарна ручка. Піднімаєш її, автоматично натискаєш, а вона розривається в руках.

- **А як розрізняли, де душмани, а де мирне населення?**

- Ті, хто воював, носили боєприпаси в спорядженні зі шлейками на плечах, які, коли людина бігала по горах у тонкій сорочці, залишали на тілі червоні сліди. Таких заарештовували й віддавали в місцеві відділення служби безпеки. Ми ж охороняли певну територію. Ціна будь-якої помилки коштувала життя. Можливо, тому хлопці, котрі повернулися додому, довго не могли адаптуватися. В Афганістані зароджувалося підвищене почуття справедливості.

- **Про жорстокість душманів ходили легенди. Важко повірити, що можна так знущатися над людьми...**

- Знаєте, солдати завжди залишали останню кулю собі, носили її в окремій кишеньці на випадок зустрічі з цими нелюдами. Або намагалися навіть підірватися, щоб не потрапити в їхні руки. Адже вони знімали шкіру з живих, обрізали геніталії, вирізали зірки на спинах, відрізали ноги й руки, виколювали очі. А потім спеціально залишали на видних місцях, щоб наші боялися. Душмани не розуміли, що від цього ми навпаки набиралися злості, бо вступав у силу закон «око за око, зуб за зуб».

Були й інші банди, які брали воїнів у полон, а потім продавали їх у рабство в Пакистан. Окрім того, змушували робити заяви по телебаченню, що вони нібито самі туди пішли, щоб не повертатися в Радянський Союз, де їм дуже погано жити. Хоча полонити могли тільки поранених бійців чи тих, хто отримав контузію.

- **А свідомо хлопці могли перейти на бік чужинців?**

- Ні, під час моєї служби таких випадків не траплялося. Натомість, один курйозний стався. Серед вояків пліч-о-пліч стояли білоруси, українці, росіяни, узбеки, туркмени... Якось таджик вирішив піти в гості в дальній кишлак. Перебрався через мінне поле, але дорогою його затримали й повернули назад. А таких, котрі переходили на бік душманів і воювали зі своїми, не було.

- **Геннадію Григоровичу, чи почувалися як на справжній війні?**

- Знаєте, тоді вважав, що несемо добро, допомагаємо дружньому афганському народу, як нам казали, в розбудові соціалізму. Тому людям, які з нами не воювали, намагалися допомогти й не бажали їм зла. Інколи навіть супроводжували вантажі

місцевого населення. Бо душмани стріляли і по своїх, щоб забрати товар і списати на радянські війська. Ризикували життям, щоб показати: прийшли не воювати, а допомогти відродити державу.

- **Але ж це була чужа війна, на якій гинули й калічилися хлопці...**

- І ми зрозуміли це тоді, коли почали відправляти додому перші цинкові гроби. Ті, про які вдома сусіди пошепки переповідали, чий то син вернувся з Афгану, запаяний у бляшанці. І як їх відкривали автогеном, і що там бачили. Стоячи на варті, навчилися розрізняти, коли побратим гине на полі бою. Якщо його несли повільно в намет це означало, що він уже мертвий. Якщо ж бігом — поранений. Під час супроводу до джерела на Старо-Ки-шимській дорозі підірвався на міні наш «Газон», загинуло багато хлопців.

- **А як рідні поставилися до того, що служите в Афганістані?**

- Робив усе, аби вони не знали, намагався зберегти їхній спокій. Пояснював, що перебуваю за кордоном, тому й адреса польової пошти. Ніхто не очікував приїзду батьків разом із родичами інших хлопців на 4 дні в Ашгабат. Тоді вони про все й дізналися.

- **У листах додому могли писати про реальні події, чи була цензура?**

- Чесно кажучи, не хотів писати правду, а для чого? Натомість розповідав, що все нормально, погода чудова, цвітуть тюльпани, п'ємо чисту джерельну воду, дихаємо гірським повітрям, описував життя населення. Нічого не розголошував. А цензура була — з 10 листів 1-2 перевіряли, а з вкладеними фото — всі. Потім ставили штампель «Вскрыто». Порушники мали справу з працівниками особового відділу. Тож хоч як хотілось відправити світлинку на фоні новенького БМП-2 (бойова машина піхоти), де був водієм-механіком, не міг цього зробити.

- **У Сарнах усі афганці ввійшли до районної Спільки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів)? Коли Вас призначили її головою?**

- У 1987-1988 роках. Зібралися, аби спільно вирішувати питання, проблеми. Хтось переїхав в іншу місцевість, майже 30 чоловік померли. Комусь раз на рік досить зустрітися на річницю виведення військ із Афганістану, а є люди, котрі відчувають потребу в частішому спілкуванні. Із 300 воїнів-інтернаціоналістів, яких призивали з району, залишилося трохи більше 220.

- **Які проблеми спілчан вдалося вирішити позитивно?**

- Отримали квартири, чого не завжди вдавалося зробити в інших районах області. Хто хотів з покращеними умовами - доплачували. Також путівки на лікування. До речі, нагадаю тим, хто бажає поїхати в Клевань: треба звернутися в кабінет № 39 КЗ «Сарненська центральна районна поліклініка», а в Пущу-Водицю — особисто до мене. Звісно, їх не так багато, щоб можна було забезпечити всіх, хто потребує. Трохи легше з тими, що виділяють на оздоровлення. Записатись можна в кабінеті № 7 управління праці та соціального захисту населення РДА (мати при собі посвідчення). На жаль, упродовж останніх 4 років припинили фінансування програми закупівлі житла, а колишні воїни-афганці ще стоять у черзі.

- **Чверть століття тому сарненські юнаки постійно ходили по лезу життя і смерті, спостерігали, як гинуть товариші, друзі в далекій чужій країні. Чи не виникало бажання через багато років поїхати туди знову?**

- Якщо й їдуть побратими, то на екскурсії по бойових місцях. Їх там дуже поважають і раді бачити, не тримають ні на кого зла. Тому що всі вони, на думку афганського населення, — шураві (по праву герої). Бо не боялися вступити з ними в бій, не ховалися в куцах.

- **Насамкінець, Геннадію Григоровичу, що побажаєте напередодні знаменної дати своїм побратимам.**

- Зичу, щоб вони ніколи не боялися, що їхні діти загинуть на війні або можуть з неї не повернутися. Миротворчі місії ООН мають розглядатися тільки як гуманітарна допомога, а не як збройне втручання у внутрішні справи інших держав.

А ще треба пам'ятати, що ми не тільки учасники бойових дій, а й брати-афганці. Тож

підтримуймо один одного, тримаймося разом!

Розмовляла Марія КУЗЬМИЧ.